

zelf schuilt (hoewel aanvankelijk onbewust) gevoel en doelstreving.

Maar deze leer van bezielde stof dient bij hem om alle andere begrip van ziel en geest, dus ook God, volstrekt buiten te sluiten en de gansche wereld saam te vatten in den ijzeren ring van zijn monisme.

Een geest, die de raderen van het heelal drijft, bestaat volgens Haeckel niet. De groote machine loopt zonder ingrijpen van een bovennatuurlijke macht. Het leven is dus ontstaan „van zelf”, door eigen kweeking (Urzeugung). De atomen klompten saam tot plasma, en uit dit vormloos plasma ontstond de levende cel, waaruit verder de levende lichamen werden opgebouwd.

Aldus verbond Haeckel aan zijn mechanisch monisme de beroemde theorie van Darwin: de evolutie of afstammingsleer.

De peinzende over-de-wereldraadselen was over Darwin's vondst zoo verrukt, dat hij ze begroette als den sleutel van het wereldgeheim en er het middel in zag om een nieuwe wijsbegeerte op te bouwen, die de ware koningin der wetenschappen zou zijn.

De heele natuur zag hij onderworpen aan, en geleid door, een onafgebroken, gestadig werkend, proces van ontwikkeling. Door de twee factoren van „aanpassing” en „overerving” teelt en kweekt de natuur de levende stof tot steeds hogere organismen. De mensch zelf doorloopt in het moederlichaam, vanaf het beginstadium als oerel, vijftien stations tot de volle ontwikkeling als kind.

Wij herinneren ons nog van Hegel, dat het denkbeeld der evolutie ook aan de idealisten niet vreemd was. Ja, aan Hegel komt de „eer” toe, vóór de natuurfilosofen de ontwikkelingsgedachte tot grondslag van zijn stelsel te hebben gelegd. In dit opzicht is Hegel zelfs (mirabele dictum) de leermeester en inspirator van Karl Marx geweest.

Maar meer dan een formeel overeenkomst bestaat er in dezen tusschen den idealist en de natuurbespiegelaars niet.

Bij Hegel was de oorzelfstandigheid der ontwikkeling geest.

Bij Darwin, Marx, Haeckel, was deze substantie stof.

En voorts: Bij Hegel wordt de gang van het ontwikkelingsproces bepaald door den omslag van stelling en tegenstelling.

De natuurfilosofen beschouwen als drijfkracht der ontwikkeling de z.g. teeltkeus, zijnde een algemeene, in de gansche natuur heerschende, strijd om het bestaan. In dezen strijd houden alleen de exemplaren en soorten stand, die zich het best aanpassen aan hun levensvoorwaarden, tengevolge van hun geschiktheid tot variatie. Door deze teeltkeus klimt de natuur uit den lagere staat tot den hooger graad van leven op.

Wij zouden van deze theorieën der natuurzoekers hier geen melding maken, indien deze heeren niet hun veronderstellingen tot wetenschap en deze wetenschap tot filosofie hadden geproklameerd.

Toen Darwin het eerst de idee van zijn evolutie in zijn geest ontdekte, schreef hij in zijn dagboek (1837): „Mijne theorie zal den weg banen tot eene nieuwe wijsbegeerte”.

Haeckel heeft deze voorspelling in vervulling gebracht.

Een gansch nieuwe wereldbeschouwing deed haar intrede in de moderne cultuurwereld en diende zich aan als pretendent van de kroon der „wijsheid”.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Van Afrikaanschen bodem.

II.

Enkele lezers verzoeken mij aan het artikel over den bundel Afrikaansche gedichten van Jan Celliers (in het nummer van 18 Jan. j.l.) bij wijze van vervolg een paar proeven van deze poëzie toe te voegen.

Gaarne voldoe ik aan dat verzoek. 't Was, naai ik in het bewuste artikel schreef, toch m'n bedoeling, te geleger tijd nog eens op dezen bundel terug te komen, en dan is er veel voor, zulks nu te doen, nu mogelijk onze lezers zich nog een en ander herinneren van de bespreking van Celliers' opvattingen en zijn werk. Men beschouwe dit artikel dus als een vervolg op dat van voor veertien dagen.

Direct echter doet zich nu de moeilijkheid gelden, die ik reeds aanwees, de moeilijkheid van de taal. Het echte Afrikaansch is in vele opzichten voor ons onverstaaenbaar, althans in zooverre, dat we de gedachten niet altijd zuiver begrijpen en dus het fijne daarvan dikwijls verloren gaat. En in 't bijzonder is een kunsttaal als die van Celliers moeilijk, omdat hij immers vooral naar echt Afrikaansche woord- en stijlformatie streeft. Uit voerig handelde ik daarover in het vorige artikel, en ik herhaal het thans, om te doen verstaan, dat niet ieder gedicht uit dezen bundel zich leent voor ons doel. Zelfs kan het wenschelijk blijken,

bij sommige van de gedichten, die we wel overnemen kunnen, een enkele woordverklaring te geven. Maar overigens, ik mag ook dat misschien even herhalen, over 't algemeen brengt hard-op lezen u een heel eind over de bezwaren van de taal heen.

Zooals ik zeide bevat „Die Lewestuin en andere gedigte” poëzie van verschillenden aard.

Het duidelijkst zal alzoo het beeld zijn, dat ik trachten moet van den bundel te geven, als we van elk der genres een proeve nemen.

Van de natuur-poëzie, die 't sterkst vertegenwoordigd is en meestentijds fijn is van visie, lijkt mij „See-anemone” een van de beste.

See se kind,
tussen water en wind
word jy groot, ongedeer
waar die rotse buk
om die branders se ruk
van jou af te weer.

se = zijn, ook
meerv. hun.

Dag en nag
in die golwe slag —
hoe skoon moet dit wees
om die wilde koor
van nabij te hoor
sonder pook of vrees.

die = het.

om af en op
in die fris see-sop
jou haar te laat swier,
van die sinding oorglip
tussen klip en klip
jou lus te vier.

door de brand-
ding over-
stroomd.

Kind van die see
ek voel met jou mee
as ek meng met jou nat —
ver-voor op die rots
golwe-smijtsel omklots
en met zee-geur bespat.

Uit dit gedicht spreekt een kenmerkende eigenschap van al Celliers' werk: de zucht tot volkomen vrijheid, naar het kunnen-leven in z'n element, naar het, zonder vrees, kunnen staan in het klotsen der golven. Iets symbolisch ligt in dit laatste, dat men, lettende op de historie van Celliers' volk en van z'n eigen leven, makkelijk verstaat.

Uit het oogpunt van ritme-kracht is merkwaardig het vlugge gedichtje over de zwaluwen.

Die Swael.

Swiep verbij, swael,
stijg en dael
weg in die wye...
af en aan
waar ek staan.
Al om mij, —
ek is blij
in jul verblijf.

Fladder maar
hier of daar
onder die dak in;
rig jul tuis
aan mij huis
na jul gemak in.

Kom jy nie
aangevlie
oor wye see? oor = over
Waar was jou
tuis gebou
in verre stee?

Swael, hé j'nie,
moe gevlie,
dalkies gaan rus op
sfinks se ou klip kop?

Sonnedag,
sterre-nag
het jou sien vleuel slaan.
ver van die winter-buid
kom jy in sonnig snie
veilig bij mij aan.

In den versbouw, kort en snel in betoning, is getypeerd het rappe van de vogelvlucht. En wat is de gedachte aardig, dat die kleine zwaluw, moe-gevlogen, zich te rusten gezet heeft op de groote, verwerde sfinksenkop, ginds in het verre noorden, of dat zijn vleugelslag alleen hem gebracht heeft over zoo geweldigen afstand. Voor ons moge zoo'n idee niet meer nieuw zijn, frisch is het hier in ieder geval.

Van de veelvuldige Afrikaansche portretten is dat van den blinden, ouden voortrekker het bezien waard. Die voortrekker is een historische figuur in het Afrikaansche volksleven, type van kracht, van moed, van wil, van geloof en vertrouwen ook, in z'n telkens weer moeten prijsgeven wat met moeite verkregen werd en toch altijd opnieuw beginnen in een verder gelegen, gansch onbekende streek. De „trek”, het noodgedwongen „trekken” naar een ander oord, is in de Afrikaansche historie de samenvatting van lijden, ontberingen, strijden, maar ook van volharden, durven, willen, geheiligd door het geloof, gelouterd door beproeving — 't is de geschiedenis van het Afrikaansche volk zelf.

Zulk een voortrekker nu, blind thans en oud, teekent Celliers in

Die blinde, ou voortrekker.

O, nader met eerbied die stoel waar
hij rus
met hande gevouwe, met oë geklus oë = oogen.
vergeet van die wêreld, alleen met sij God,
vir één trek nog wagtend sij Heer se
gebod.

sneldurwend die kragdaad, en gloed
fier omhoog,
sneldur werd die kragdaad, en gloed
in die oog.

Sprong en spoed
in die bloed...
wat nou kruip en verdroog.

Die gees is verdof, en herinnering flou
aan gruwel en skrik deur die oë aan-
skou —
vervaag in die verte die helde se daad,
vergeet, met die vreugde, die rou en
die smaad.

Maak die Heer dan maar net vir die dag
en die baat
die kind tot 'n man, om hom weer te
verlaat?

Want hier vind
ons die kind
weer terug ná die daad.

Die kind, ja dis waar, dog die Here se
merk
verlaat hom nie meer ná die Here se
werk.

Hij glimlag omhoog,
en zij sienlose oog
sê „k'sien nog net Een, en in Een blij bli = blij.
ek sterk”.

Opvallend is 't, hoe de versvorm van Celliers telkens in overeenstemming is met den inhoud. Het langzame van den krachteloozen oude spreekt uit het ritme, evenzeer als het vlugge van de zwaluw in 't zoo juist geciteerde gedicht.

Typisch is in dit opzicht ook het vers over Kruger. Diens beeld, dat van de kracht-figuur, is niet een portret, maar een uit marmer gehouwen buste.

Hoor maar:

Soos 'n berg, ongebuk soos = zoo als,
breed en bonkig van stuk,
dis hij!

Die gelaat, hap vir hap
uit die kranse gekap,
elke kerf, elke knou
harde noodlot se hou: se hou = z'n
elke moet, elke merk houw.
vrijheidsvijand se werk
dis hij!

Simonskrachtig gepees
soos die korpus, die gees soos = zoo is.
wie die weg ons berei wie = die.
wat tot vrijheid sal lei
dis hij!

Zoo, met korte bijtelstooten gehouwen, is ook het borstbeeld van de Wet, zooals hij was in den tijd van z'n kracht, terwijl de teekening van den staatsman Steyn weer in de zachtere lijnen van een schilderstuk staat. Zulk een meesterschap over den vorm maakt Celliers' werk frisch en pittig.

Pittig is inderdaad de qualificatie voor een gedichtje als „Oranje Nassau”, waarin van onze vrijheidshelden dit karakteristiek-Afrikaansche miniatuur gegeven wordt:

Ons dink aan knuiste
en koppe van klip
wat al te hard was
vir Spaanse Flip,
te ongenadig
vir Franse Louis. Lodewijk XIV
Willem die Stille = de Zwijger.
en Willem Drie,
was hulle nie vrijheid
se leiers nie?

't Meest nationaal gekleurd is de poëzie, die over de volksellende spreekt, over het diepe leed der oorlogsjaren. Dan trilt de verontwaardiging door de versregels heen, laat soms de emotie plotseling op in een uitschietende vlam.

Van deze, meer dramatische soort, noemde ik „'n Kinderskoentjie” en „Twee moedertjies” de beste. Van 't laatste hier 't belangrijkste fragment:

In een der „konsentrasiekampe”, die de diepste diepten van het volkslijden zijn geweest, ligt een klein meisje te sterven:

Haar hongerklaggies is verstom.
Haar oë gly af van al rondom;
maar, kijk, daar word hul vas getrek
en twee maer* armpjes uitgestrek. * mager.

My poppie, moeder, gee vir my.
Sy neem, en druk dit teen haar sy
as-of dit lewe is — bloed en vlees —
en zy, beskermend, daarvoor vrees.